

- James and George Marcus, eds.). Berkeley: University of California Press, 1-26
- Clifford, James. 1988. *The Predicament of Culture*. Cambridge. Harvard University Press
- Clifford, James. 1997. *Routes: Travel and Translation in Late Twentieth Century*
- Gellner, Ernest. 2000. *Postmodernizam, razum i religija*. Zagreb: Jesenski i Turk
- Hodgen, Margaret. 1971. *Early Anthropology in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Kovačević, Ivan. 2005. Iz etnologije u antropologiju: srpska etnologija u poslednje tri decenije 1975-2005. U: Gavrilović, Ljiljana i Radojičić, Dragana (ur.) *Etnologija i antropologija: stanje i perspektive*, (Zbornik radova EI SANU, 21). Beograd: Etnografski institut SANU: 11-19.
- Kovačević, Ivan. 2006a. Individualna antropologija ili antropolog kao lični guslar. *Etnoantropološki problemi* 2006, god. 1, sv. 1: 17-34.
- Kovačević, Ivan. 2006b. *Tradicija modernog: prilozi istoriji savremene antropologije*. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Milenković, Miloš. 2006a. Idealni etnograf. *Glas. Etnogr. inst.*, 2006, 54 :161-172.
- Milenković, Miloš. 2006b. Šta je (bila) antropološka "refleksivnost" ? : metodološka formalizacija. *Etnoantropol. problemi*, 2006, god. 1, sv. 2: 157-184.
- Milenković, Miloš. 2007a. Paradoks postkulturene antropologije : postmoderna teorija etnografije kao teorija kulture. *Antropologija* 3: 121-143.
- Milenković, Miloš. 2007b. *Istorija postmoderne antropologije, Posle postmodernizma*, (Etnološka biblioteka, knj. 27). Beograd: Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Milenković, Miloš. 2007c. *Istorija postmoderne antropologije, Teorija etnografije*, (Etnološka biblioteka, knj. 24). Beograd: Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Milenković, Miloš. 2007d. Istraživanje, terensko. U: Mimica, Aljoša (ur.), Bogdanović, Marija (ur.). *Sociološki rečnik*. Beograd: Zavod za udžbenike, 209-210.

Miloš Milenković

Nataša Njegovanović Ristić, Primarna UMETNOST, Slike na stenama, Slike na telu, Muzej afričke umetnosti, Beograd, 2007, str. 217

Књига, *Primarna UMETNOST, Slike na stenama, Slike na telu* (Primal Art, Paintings on Rocks, paintings on Bodies) ауторке Наташе Његовановић Ристић, вишег кустоса Музеја афричке уметности у Београду публикована је у години у којој је овај јединствени Музеј славио тридесет година успешног рада.

Двојезично издање књиге садржи две целине: слике на стенама и слике на телу. Ауторка је нагласила да су открића старих аутохтоних афричких култура омогућила преиспитивање ранијих ставова који се односе на појмове "црначког" или "примитивног" стваралаштва насталог "одједном", без дубљих интегративних корена. Осврнувши се на новију литературу, Наташа Његовановић-Ристић је истакла да се у текстовима врши померање перцепције од афричког предмета као етнографског артефакта ка предмету као уметничком делу, од појма примитивна уметност ка појму примарна уметност. Посебна пажња посвећена је редифинисању афричке традиционалне уметности у односу на светску уметност уопште.

Наташа Његовановић-Ристић је нагласила да се и поред ревидираних ставова, на данашњим презентацијама афричке уметности у свету уочавају три модела излагачких концепција. Афрички предмет се третира у распону од етнографског артефакта до уметничког предмета. Средишње решење садржи ове поларизоване ставове. Први, најстарији, искључиво фаворизује етнографску страну предмета, заборављајући на његове формалне стране. Посетиоцу се путем обиља дидактичких одредница (информације о техничким, социолошким, религијским контекстима) сугерише значај његових функционалних својстава унутар друштва из кога је потекао. Друга излагачка концепција даје афрички предмет без икаквих пропратних информација. Представљају га као свако друго дело савремене уметности, где посматрач формира суд искључиво на бази "перцептивно-емоционалног овладавања његовим формалним својствима".

Ауторка истиче да "средишњи концепт 'концепт двојности' покушава да својом експозицијом обједини концептуалне и формалне стране и да на тај начин укључи посматрача и у сазнајно и у визуелно својство предмета".

Наташа Његовановић Ристић наводи примере излагачких концепција у Британском музеју и Лувру. У новоотвореном крилу Британског музеја из 2003. године, поставка афричке уметности базирана је на концепту "двојности", а у Лувру се од 2000. године афрички предмет у свом крајњем исходишту третира искључиво с естетског становишта.

У фокусу рада Наташе Његовановић-Ристић је уметност такозваних "плошних медија" Африке. Африканци су тежили да прекораче границе своје индивидуалности. Тежили су да

цртежом и бојом искажу своја осећања и своје визије. Од давнина реализовали су их на различитим подлогама: стенама и људском телу.

Ауторка је у првом делу књиге пратила историјат истраживања сахарског сликарства, потом сахарски неолит, сликарске технике. У последњој целини дала је периодизацију сликарства и стилове гравирања и сликања. Сагледано је стваралаштво Сахаре које сведочи о великом преисторијском транзиту и променама које су пратиле бурну сахарску прошлост током шест хиљада година.

У другом делу књиге *Слике на телу* ауторка указује да је независно од естетике украса, накита или одеће које је човек носио, само тело третирано као уметнички облик-тело као скулптура или тело као слика у коју су унете неисцрпна машта и креативност. Наташа Његовановић-Ристић је у књизи дала класификацију поступака у реализацији телесне уметности који су типични за одређене делове континента: привремене (слике остварене бојом) чије је трајање ограничено и трајне (сакрификација или урезивање и тетоважа) које обележавају тело за цео живот. Наташа Његовановић Ристић је пратила материјал, структуру и функцију поступака на телу. Указала је на важну функцију украшавања тела којом се означава индивидуални статус унутар друштва и део је ритуалне праксе обреда прелаза.

У књизи су илустративни примери украшавања на телу које су се у одређеним културама преносиле и понављале. Искорак из те канонизираних уметности остварен је код народа Нуба у Судану, где су и мотиви и стилови слободно упражњавани. Тело је третирано као платно на коме су се свакодневно мењали најразличитији ликов-

ни мотиви. Ауторка цитира Џемса Фариса да је "основна функција ових слика и цртежа (...) да истакне и потенцира лепоту тела". За Нубе, људско тело је врхунски и једини уметнички облик, а као такво оно је једини реквизит у одређивању друштвеног статуса.

Књига, *Primarna UMETNOST, Slike na stenama, Slike na telu (Primal Art, Paintings on Rocks, paintings on Bodies)* историчара уметности Наташе Његовановић Ристић, значајан је прилог који доприноси бољем познавању уметности у Африци. Књига је опремљена каталогом пратеће изложбе и релевантним илустрацијама. Недостаје прецизна инфромација о извору илустрација што би у неком другом издању ове вредне књиге свакако требало допунити.

Сенка Ковач

Gordana Gorunović: *Srpska etnologija i marksizam - Naučno delo Špire Kulišića, Etnološka biblioteka knj. 22, Srpski genealoški centar, Beograd 2007, 360 str.*

Многи би се сложили са констатацијом да се кредибилне, уистину оригиналне и стварно корисне студије разликују од оних студија које све то нису по томе што се, бар на први поглед, баве мање актуелним и мање атрактивним тематама, као и по томе што је њихов истраживачки поступак толико доследан, а описи толико детаљни, да је текст незанимљив (читај преахтеван) за површног и/или полузайнтересованог читаоца, односно, незанимљив за сваког изван уског круга људи који се професионално баве датим проблемом. Књига Gordane Gorunović *Srpska etnologija i marksizam: Naučno delo Špire Kulišića*, у издању Етнолошке библиотеке, у формату В6, која садржи 332 странице текста и 15 страница на којима је списак коришћене литературе и извора,

овлаш pregledana, чини се да одговара том опису. Паžљивије читање, међутим, открива да професионално добро урађен посао не мора да буде занимљив само стручњацима.

Ова студија је прерађена и допуњена верзија ауторкине магистарске тезе, и представља оригиналну и јединствену научну студију која се бави историјом српске етнологије, тј. развојем дисциплине у периоду након II светског рата. Тај период Gorunovićeva покушава да расветли преко дешавања у вези са научним делом једног од најконтроверзнијих етнолога у СФРЈ: Špire Kulišića. Kulišićев рад је занимљив и проблематичан из више разлога, а можда највише због тога што је имао једну ангажовану ноту која га је коштала напредовања у каријери и дискредитације у српским научним круговима. Као што сама ауторка запажа, централно питање Kulišićеве каријере постало је, током периода митске прераде, питање етнogeneze Crnogoraca. Све друго што је урадио остало је по важности, и donekle по оригиналности, далеко иза тога. Очигледно не проценјујући добро (или не марећи) да ли је за то дошао тренутак, и да ли је средина у којој ради и у којој гради каријеру спремна за нова тумачења, ма колико она била оправдана, Kulišić се упустео у авантуру из које се није имао снаге и знања извући. Не улазећи дубље у проблем идеолошких и/или политичких позадина Kulišićеве теорије о етнogenezi Crnogoraca, не можемо ипак рећи да је његов приступ потпуно неутемљен. Иако није први који је покушао да деконструише crnogorsku историју ван уобичајеног српског етнogeneetskog оквира (пре њега су то већ, мање или више експлицитно и аргументовано покушали и Јагош Јовановић и Savo Brković), Kulišić је узео у обзир све факторе битне за разумевање овог процеса и прилично доследно их подвргао анализи смештајући их у одговарајући контекст. Критичко поновно преиспитивање основних извора на којима се гради историјска конструкција